

กลืนวัฒนธรรมด้วยการศึกษา

วิจักขณ์ พานิช

รากฐานทางวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน เพราะวัฒนธรรมคือการถักทอของความหลากหลายในวิถีชีวิตของผู้คนที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข ความสงบสุขนั้นจะเกิดขึ้นได้หาใช่ด้วยอำนาจและการสยบยอมต่ออำนาจ แต่เกิดขึ้นได้ก็ด้วยการเคารพ การเห็นคุณค่า การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันอย่างเกื้อกูล ในวัฒนธรรมใดๆ หากยังมีมิติของความซับซ้อน การสอดผสาน และการกำเนิดใหม่นั้นแสดงถึงความหลากหลายในเชิงคุณค่าได้ถักทอ ก่อกำเนิดขึ้นอย่างอิสระเสรี ซึ่งจริงๆ แล้วความงามของวัฒนธรรมจะออกมาได้ ก็ด้วยการให้พื้นที่แก่ ความคิดสร้างสรรค์ และพรสวรรค์ในปัจเจกบุคคลได้เติบโตและงอกงามจากรากฐานของการเข้าใจตัวเอง เข้าใจคุณค่าในวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมที่เราได้เติบโตมา อย่างแท้จริง

ในสมัยก่อนการกลืนทางวัฒนธรรมเกิดขึ้นได้ไม่ยากนัก เนื่องจากผู้คนมีความผูกพันและหวงแหนในผืนดินถิ่นเกิด วัฒนธรรมของแต่ละชุมชนเป็นเสมือนศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ บ่งบอกถึงภูมิปัญญา ความงดงามแห่งสันติภาพ อีสราภาพ และศักยภาพอันหลากหลายของผู้คนที่เลือกที่จะอยู่ร่วมกัน แต่แล้วความหมายของการศึกษาที่เราเข้าใจกันในปัจจุบัน กลับถูกครอบงำด้วยอิทธิพลที่เราได้รับมาจากตะวันตกโดยสิ้นเชิง เพราะหากเราใคร่ครวญดูความเข้าใจของเราที่มีต่อคำนี้ แทบจะไม่มีอะไรที่บอกให้เราได้เข้าใจถึงคุณค่าที่การศึกษามีต่อชีวิตมนุษย์ หรือวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละวัฒนธรรมเลย แม้แต่น้อย ผิดกับในอดีตที่คำว่าศึกษาหรือสิกขา ให้คุณค่าและความหมายเด่นชัดถึงการเรียนรู้ และเข้าใจชีวิตอย่างถูกต้อง อีกทั้งยังโยงใยไปถึงคุณค่าทางจิตวิญญาณ การเข้าถึงหัวใจแห่งการเรียนรู้เพื่อตนรู้ ความรักผู้อื่น เรียนรู้เพื่อการเคารพความงดงามอันหลากหลายของผู้คน นั่นคือ ศึกษาให้เข้าถึงหัวใจแห่งไตรสิกขา ซึ่งเป็นการเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติใน ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อการพัฒนาศักยภาพแห่งความเป็นมนุษย์ผู้มีใจสูงอย่างแท้จริง แต่แล้วในโลกสมัยใหม่ การศึกษากลับกลายเป็นเพียงเครื่องมือแห่งอำนาจ ที่หล่อหลอมให้ผู้คนเรียนรู้เพียงเพื่อการต่อสู้ แย่งชิง และแข่งขัน และเมื่อระบบทุนนิยมได้ก่อกำเนิดเป็นลัทธิวัตถุนิยมแผ่แพร่กระจายไปทั่วทุกอณูของโลก ทุนนิยมก็ได้ใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ทำให้ตัวระบบสามารถคงอยู่ได้ ในสภาพที่ว่าผู้ถูกเอาเปรียบกลับกลายเป็นผู้ให้ความสนับสนุนหล่อเลี้ยงให้ระบบอันเลวร้ายคงอยู่ต่อไปโดยไม่รู้ตัว

สาเหตุสำคัญที่ทำให้ระบบสามารถเชิญชวนให้ผู้คน ทำร้ายตัวเองได้โดยไม่รู้ตัว ก็คือ การหยิบยื่นความเย้ายวนในรูปของกิเลสหนาประการให้กับผู้คน อันประกอบไปด้วย โลภะทางวัตถุในรูปของ

อำนาจเงิน โทสะในรูปของอำนาจทางการเมือง และการทหาร และโมหะในรูปของความกลัว และความรู้สึกพร่องที่สื่อสารมวลชนเป็นตัวควบคุมและกำหนดชี้ เมื่อโลกสมัยใหม่สร้างมายาภาพแห่ง การสร้างสรรค์วัฒนธรรมแห่งความสะดวกสบาย กลายเป็นวัฒนธรรมเดียวที่แผ่ปกคลุมไปทั่วโลก ความหลากหลายของวิถีชีวิตผู้คนก็ค่อยๆ ถูกกลืนหายไปทีละน้อยๆ และการจะหล่อเลี้ยงให้ระบบอัน เลวร้ายสามารถคงอยู่ได้ ก็ต้องอาศัยการสนับสนุนจากระบบการศึกษา ซึ่งถูกพัฒนาขึ้น เพื่อเป็น เครื่องมือที่สำคัญอันยิ่งยวดของโครงสร้างที่กำลังมาทั้งหมด

การกลืนวัฒนธรรมด้วยการศึกษา เป็นเรื่องที่สังคมไทยน่าจะให้ความสนใจเท่าทันกันให้ มากกว่าที่เป็นอยู่ เพราะหากจะอธิบายให้ลึกก็คือการใช้การศึกษาเพื่อเป้าหมายในการกลืนคุณค่าและ ศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์โดยที่เราไม่รู้ตัว ด้วยประวัติศาสตร์ของระบบการศึกษาแบบอเมริกันแสดง ให้เห็นถึงการใช้อำนาจการศึกษาเป็นเครื่องมือในการกลืนทางวัฒนธรรม (assimilation) ของชน พื้นเมืองอินเดียนแดง ความกลัวและความพร่องทางจิตวิญญาณ ทำให้คนขาวมองความแตกต่างทางวิถี ชีวิตและวัฒนธรรมเป็นเรื่องเลวร้าย มองสิ่งที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมตัวเองว่าด้อยและไม่พัฒนา เริ่มต้นด้วยการขับไล่ให้ชาวพื้นเมืองให้ต้องอพยพโยกย้ายไปสู่พื้นที่ไร้ประโยชน์ ซึ่งโดยมากก็เป็นเขต ทะเลทรายอันกันดาร นอกจากจะทำให้ชาวพื้นเมืองประสบปัญหาการยังชีพ ที่แต่เดิมสามารถทำ การเกษตร และเลี้ยงสัตว์ เพื่อการเป็นอยู่อย่างพอเพียง และสมดุลกับระบบนิเวศ ยังเป็นกระบวนการที่ ทำให้ชาวพื้นเมืองต้องตัดขาดจากผืนแผ่นดินถิ่นกำเนิด ซึ่งผืนดินสำหรับชาวพื้นเมืองนั้น เป็นเสมือน เลือดเนื้อ ชีวิต และเรื่องราว คุณค่าทางจิตวิญญาณ ภูมิปัญญาที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาแต่ครั้งบรรพบุรุษ จากนั้นจึงแยกความสัมพันธ์อันซับซ้อนในชุมชน ด้วยการศึกษาภาคบังคับที่แยกเด็กออกมาจากชุมชน จากนั้นก็ถูกสอนด้วยครูที่ถูกส่งไปจากทางการ สอนชุดความรู้แบบแยกส่วนที่ไม่เกี่ยวข้องกับวิถี ชีวิตอันซับซ้อนในเชิงนิเวศของชนพื้นเมือง เลิกการใช้ภาษาท้องถิ่น ผลักดันด้วยการสนับสนุนให้เกิด การพัฒนาและความเจริญ ตามมาตรฐานที่ถูกกำหนดจากภายนอก จึงไม่น่าแปลกใจที่ผลของระบบ การศึกษาในลักษณะนี้จะออกมาว่า เด็กมีผลการเรียนที่ต่ำกว่ามาตรฐาน ดิตรว่าคนพื้นเมืองเหล่านั้น เป็นคนโง่และไร้การศึกษาอีกนั่นเอง ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ว่ากระบวนการนี้ไม่ต่างกับสิ่งที่การศึกษาไทย ทำต่อชนพื้นเมืองชาวเขาทางภาคเหนือเลยแม้แต่น้อย

หากสังเกตให้ดี กระบวนการกลืนทางวัฒนธรรมด้วยศึกษานี้ กำลังเกิดขึ้นในทุกระดับของ สังคมทั่วโลก ในสังคมไทยเราจะเห็นตัวอย่างที่คล้ายกันในการจัดการศึกษาท้องถิ่นที่ไม่คำนึงพื้นฐาน ทางวัฒนธรรมและความเป็นอยู่ที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นชนบทธรรมเนียมประเพณี ภาษา และอาชีพ ระบบการศึกษาที่ผู้คนเหล่านั้นได้รับกลับกลายเป็นมาตรฐานเดียวที่ไม่สอดคล้องกับชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญาดั้งเดิมของบรรพบุรุษ ยิ่งศึกษาสูง ยิ่งทำให้เกิดความรู้สึกแปลกแยก รังเกียจจากเหง้าของ

ตัวเอง พอกพูนความทเยอทยานที่จะแสวงหาความสำเร็จ และชื่อเสียง ที่สื่อและค่านิยมทางสังคมเมืองหลวงได้กำหนดขึ้น ด้วยนิยามการสร้างค่านิยมของความเป็นไทย ที่ผิดไปจากความหมายดั้งเดิม ของการเป็นสังคมของการอยู่ร่วมกันของหลายวัฒนธรรม ปัจจุบันวัฒนธรรมพื้นเมือง ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างต้องดิ้นรนเพื่อการรักษา สืบต่อคุณค่าให้คงอยู่ และหากมองให้กว้างขึ้นถึงค่านิยมการตะเกียกตะกายเพื่อไปศึกษาไขว่คว้าปัญญาจากต่างประเทศ ด้วยการขาดซึ่งความเข้าใจและเห็นคุณค่าของรากฐานวัฒนธรรมของเราเองอย่างลึกซึ้ง ค่านิยมของการไปศึกษาต่อต่างประเทศก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของแนวโน้มการถูกกลืนทางวัฒนธรรมที่พบเห็นได้อย่างเด่นชัดในสังคมนักเรียนนอก

จึงเป็นคำถามว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง ที่เราจะมีการศึกษาที่ให้คุณค่าแก่รากฐานทางภูมิปัญญาอันหลากหลาย ให้ผู้คนในแต่ละท้องถิ่น แต่ละชุมชนได้เกิดความเข้าใจ ความรัก ความหวงแหนในรากเหง้า คุณค่าและศักดิ์ศรีความงดงามของความเป็นมนุษย์ที่สั่งสมและสืบทอดมาตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษ เป็นการศึกษาเพื่อการเข้าใจตนเองและเข้าใจเพื่อนมนุษย์ แล้วจึงค่อยๆเติบโตใหญ่เรียนรู้ให้กว้างขึ้น ในลักษณะของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ด้วยความรัก เคารพ และหวงแหนในคุณค่าและภูมิปัญญาอันหลากหลายของผู้อื่น จนเกิดเป็นภาพของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อพัฒนาศักยภาพของความเป็นมนุษย์ผู้จิตใจสูงและเปิดกว้างอย่างแท้จริง

๑ ดิพิมพ์ครั้งแรกใน เว็บไซต์เสมสิกขาลัย www.semsikkha.org